بسم الله الرحمن الرحيم

هوش مصنوعی و حقوق بین‌الملل بشر

استانداردهای متحول برای جهان متغیر

ترجمه

دکتر سید قاسم زمانی

(استاد دانشگاه علامه طباطبائی)

و

همکاران

پژوهشکدهٔ حقوق

تهران ـ ۱۴۰۴

عنوان و نام پدیدآور	:	هوش مصنوعی و حقوق بین‌الملل بشر: استانداردهای متحول برای جهان متغیر/ [ویراستاران میشال بالسرزاک، جولیا کاپلانسکا پرگووسکا]؛ ترجمه سیدقاسم زمانی و همکاران؛ ویراستار سودابه رسولی.
مشخصات نشر	:	تهران: پژوهشکده حقوقی شهر دانش، ۱۴۰۴.
مشخصات ظاهری	:	۴۳۴ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۴۷۵-۲۷۳-۲
وضعیت فهرست‌نویسی	:	فیپا
یادداشت	:	عنوان اصلی: Artificial intelligence and international human rights law : developing standards for a changing world, [2024].
یادداشت	:	کتاب حاضر نخستین بار با عنوان "هوش مصنوعی و قانون بین‌المللی حقوق بشرتدوین و طراحی استانداردها برای جهان در حال تغییر" با ترجمه‌ی طه رزم‌آرا، بهزاد ملائی‌بالستانی و علی‌رضا شریفی توسط انتشارات میعاد اندیشه در سال ۱۴۰۴ ترجمه و منتشر شده است.
عنوان دیگر	:	استانداردهای متحول برای جهان متغیر.
عنوان دیگر	:	هوش مصنوعی و قانون بین‌المللی حقوق بشرتدوین و طراحی استانداردها برای جهان در حال تغییر.
موضوع	:	حقوق بشر (Human rights)
موضوع	:	هوش مصنوعی -- قوانین و مقررات (Artificial intelligence -- Law and legislation)
موضوع	:	حقوق مدنی (Civil rights)
شناسه افزوده	:	بالسرزاک، میخال، ۱۹۷۹- م.، ویراستار
شناسه افزوده	:	Balcerzak, Michał, 1979-
شناسه افزوده	:	کاپلانسکا-پرگووسکا، یولیا، ویراستار
شناسه افزوده	:	Kapelańska-Pręgowska, Julia
شناسه افزوده	:	زمانی، سیدقاسم، ۱۳۴۶-، مترجم
رده‌بندی کنگره	:	K۳۲۴۰
رده‌بندی دیویی	:	۳۴۱/۴۱
شماره کتابشناسی ملی	:	۱۰۲۹۰۷۶۱

عنوان: **هوش مصنوعی و حقوق بین‌الملل بشر: استانداردهای متحول برای جهان متغیر**

ترجمه: **دکتر سیدقاسم زمانی و همکاران**

ناشر: پژوهشکده حقوقی شهر دانش

صفحه‌آرا و ویراستار: سودابه رسولی

طراح جلد: زهرا کریمی

نوبت چاپ: اول

تاریخ چاپ: ۱۴۰۴

شمارگان: ۲۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۷۵-۲۷۳-۲

بها: ۶۰۰,۰۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ است.

تهران ـ خیابان کریم‌خان زند ـ خیابان سنایی ـ خیابان نهم ـ خیابان گیلان ـ پلاک ۵
کد پستی ۱۵۸۵۷۴۳۱۱۱ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵/۴۵۳۹ تلفن: ۸۸۸۱۱۵۸۱ نمابر: ۸۸۸۱۱۵۸۰
Website: www.sdil.ac.ir Email: publication@sdil.ac.ir

به نام خداوند جان و خرد

سخن ناشر

توسعه ادبیات حقوقی در هر کشور، نقش مهمی در پیشرفت نظام حقوقی آن کشور ایفا می‌نماید. اندیشمندان و پژوهشگران دنیای بیکران حقوق که شیفته نظم‌اند و سرباز عدالت، آموزه‌های علمی و تجربیات عملی خویش را به جامعه حقوقی عرضه می‌دارند تا بتوانند در تثبیت و تنویر نظم اجتماعی و استقرار عدالت و اصلاح و پیشرفت کشور سهیم گردند.

قانونگذار فهیم و آگاه، هیچگاه در مقام تهیه پیش‌نویس و مهیا شدن جهت وضع قانون، خود را بی‌نیاز از ادبیات و دکترین حقوقی کشور و مشورت با خبرگان نخواهد یافت و هیچگاه مصوبات قبلی خویش را دائمی و مصون از نقد و اصلاح قلمداد نخواهد نمود. قضات متخصص و عدالت‌پیشه نیز نقد علمی و منصفانه آرای خود را مایه تکامل و پیشرفت می‌دانند.

دانشکده‌های حقوق که به مأموریت خطیر تربیت قضات، وکلا، مشاوران حقوقی، سردفتران، پژوهشگران و اساتید حقوق و فقه همت می‌گمارند علاوه بر اینکه از آموزه‌های علمی و قضایی کشور بسیار بهره می‌برند متقابلاً رسالت مهمی در غنی‌سازی ادبیات و دکترین حقوقی کشور بر عهده دارند.

کشور ایران به‌ویژه در دو دهه اخیر پیشرفت قابل توجهی را در توسعه کمّی ادبیات حقوقی کشور شاهد بوده است. تعداد کتب و نشریات حقوقی منتشره در کشور طی بیست سال اخیر، به نسبت گذشته به‌مراتب افزایش یافته است. این دستاورد را باید به فال نیک گرفت و امیدوار بود که این پیشرفت کمّی به همین میزان با توسعه‌ای کیفی در بارور شدن دکترین حقوقی مورد نیاز کشور همراه باشد و با احترام به حقوق مالکیت فکری دیگران انتشار یابد.

انتشارات پژوهشکده حقوقی شهر دانش که همواره سعی داشته است علاوه بر انتشار آثار حاصل از تحقیقات پژوهشکده حقوق، به صورتی هدفمند و با ارزیابی علمی به گزینش و چاپ و انتشار کتاب‌های حقوقی در حوزه‌ها و موضوعات مورد نیاز جامعه حقوقی کشور مبادرت ورزد، زحمات جناب آقای **دکتر سیدقاسم زمانی و دانشجویان ایشان** در مقطع کارشناسی‌ارشد حقوق بین‌الملل دانشگاه علامه طباطبائی در ترجمه کتاب «**هوش مصنوعی و حقوق بین‌الملل بشر**» را ارج نهاده، امیدوار است این کتاب مورد استقبال جامعه حقوقی کشور و مورد استفاده متولیان امر قرار گیرد.

وحید اشتیاق

فهرست اختصاری مطالب

سخن ناشر ۵

پیشگفتار: دکتر سیدقاسم زمانی، استاد دانشگاه علامه طباطبائی ۱۱

دیباچه: گابریئلا راموس، معاون دبیرکل یونسکو در علوم اجتماعی و انسانی ۱۵

مقدمه: هوش مصنوعی و حقوق بین‌الملل بشر ۱۹

ترجمه: هاجر عسکرانی

بخش اول:
مساعی سازمان‌های بین‌المللی

فصل اول: پیامدهای استانداردهای حقوق بشر سازمان ملل متحد برای توسعه هوش مصنوعی ۲۷

ترجمه: امیربهادر میربلوچزهی ده‌پابیدی

فصل دوم: استانداردها و فعالیت‌های شورای اروپا در رابطه با هوش مصنوعی: به‌سوی کنوانسیون ساختاری درباره هوش مصنوعی و حقوق بشر؟ ۵۱

ترجمه: نیلوفر طُل

فصل سوم: مروری بر چشم‌انداز هوش مصنوعی در اتحادیه اروپا: ترویج نوآوری در چهارچوب رعایت اصول اخلاقی ۷۵

ترجمه: پارمیس دینی ـ عظیمه روخنده

بخش دوم: هوش مصنوعی و حقوق بشر:
موضوعات خاص و طرق مواجهه با آن‌ها

فصل چهارم: رویکرد حق‌محور در برابر تصمیم‌گیری خودکار در بخش دولتی ۱۰۷

ترجمه: علیرضا زحمتکش

فصل پنجم: پگاسوس علیه فرایندهای دموکراتیک: تجربه اروپا ۱۲۹

ترجمه: فرزانه حقیقی ـ حانیه عبدالمالکی

فصل ششم: هوش مصنوعی در علوم بهداشت و زیست پزشکی؛ ضرورت ارزیابی تأثیرات حقوق بشری ۱۵۱
ترجمه: ارشیا مرادی
فصل هفتم: قانون حفاظت از داده‌های اتحادیه اروپا و استفاده از فنّاوری تشخیص چهره با هدف مبارزه با جرم ۱۷۹
ترجمه: مهدی قاسمی
فصل هشتم: تقلّب‌های ماهرانه: چالش‌های نو برای حقوق و دموکراسی ۲۰۵
ترجمه: حمیدرضا فرج‌خواه
فصل نهم: سیر تکاملی حق نشر در عصر هوش مصنوعی: چالش‌ها و چشم‌اندازها ۲۲۱
ترجمه: مبینا مظاهری
فصل دهم: تقویت پاسخگویی حقوق بشری رسانه‌های الگوریتمی: دیدگاه آفریقایی در مورد مقررات فراگیر ۲۳۷
ترجمه: سها همتی ـ فرشته غلامی
فصل یازدهم: هوش مصنوعی و حق برخورداری از جبران مؤثر ۲۶۵
ترجمه: مهدی صادقی ابروان
فصل دوازدهم: حقوق بشر مرتبط با کار و هوش مصنوعی ۲۸۷
ترجمه: امیررضا اثنی عشری ـ کیانا مرادی
فصل سیزدهم: حمایت از مصرف‌کنندگان در برابر سوءاستفاده از هوش مصنوعی در تجارت الکترونیک: بات‌های اِسکالپِر ۳۰۷
ترجمه: ستاره مرادی
فصل چهاردهم: هوش مصنوعی و حق بر دادرسی منصفانه ۳۳۱
ترجمه: سیده سمیرا معروف
فصل پانزدهم: هوش مصنوعی و حقوق بین‌الملل بشردوستانه در کار اعضای کنوانسیون سلاح‌های متعارف: سلاح‌های خودمختار مرگ‌بار ۳۶۷
ترجمه: نگین نیک افرید
فصل شانزدهم: بررسی چالش‌های هوش مصنوعی در تعیین وضعیت پناهندگان: رویکرد حقوق بشری ۳۸۷

ترجمه: مریم نقدی ـ فاطمه عبدالله‌زاده
فصل هفدهم: هوش مصنوعی در دادگاه: ترویج و تنظیم فنّاوری اطلاعات در جنبش‌های دادگاه هوشمند چین ۴۰۵
ترجمه: ساحل بلارک
فهرست تفصیلی مطالب ۴۲۵

پیشگفتار

حقوق به‌عنوان نظام حاکم بر روابط اجتماعی، در هر زمان و هر مکان تابع تحولات اجتماعی و ضرورت‌های ناشی از آن است.[۱] روابط متقابل و غیرقابل انکاری که از منظر جامعه‌شناختی میان «جامعه» و «حقوق» وجود دارد[۲]، به‌خوبی تفاوت میان نظام‌های حقوقی ملی با یکدیگر و اختلاف در میزان تکامل‌یافتگی و پیشرفت حقوق داخلی و حقوق بین‌الملل را عیان می‌سازد.[۳]

در این میان نقش فنّاوری در تحول نظام حقوقی بی‌بدیل بوده است. «از عصر حَجَر تا عصر فضا، فنّاوری در توسعه جامعه، فرهنگ و حقوق نقش محسوسی داشته است.»[۴] وقوع انقلاب صنعتی در قرن‌های هفدهم و هجدهم که از انگلستان آغاز شد و به‌تدریج ماشین را جایگزین انسان نمود، کم کم به دیگر مناطق عالم توسعه یافت و ماشینیسم چهره زندگی بشر را تغییر داد. انقلاب صنعتی فرایندی بود که پس از آغاز هیچ‌گاه متوقف نشد و با توسعه شبکه‌های ارتباطی و اختراع الکتریسیته، به انقلاب دیجیتال در نیمه دوم قرن بیستم و ظهور اَبَررایانه‌ها منجر گردید و در دهه‌های آغازین قرن بیست و یکم به اینترنت اشیا، رایانش ابری و هوش مصنوعی (انقلاب صنعتی چهارم) رسیده و درک ما از دنیای پیرامونی را تغییر داده است.[۵]

هوش مصنوعی مجموعه‌ای از سیستم‌های کامپیوتری است که می‌توانند بسیاری از کارها مانند استدلال کردن، تصمیم‌گیری، حل مسأله و غیره را تا حد زیادی شبیه انسان و گاهی حتی بهتر و دقیق‌تر از انسان انجام دهند. در حقیقت در مقایسه با هوش طبیعی، هوش

---

۱. ذاتی بودن حق‌های بشری که به این حق‌ها جنبه پیشینی داده است با موضوعه بودن حقوق بشر که وصف پسینی دارد و بر شناسایی رسمی آن حق‌ها دلالت دارد، هیچ منافاتی با بحث مطروحه در اینجا ندارد.

۲. از ارتباط متقابل میان حقوق و جامعه و به تعبیر دیگر تلقی حقوق به‌عنوان فراورده‌ای اجتماعی این نتیجه قابل استنباط است که میان میزان تکامل و پیشرفت جامعه و نظام حقوقی حاکم بر آن نیز اصولاً نوعی ملازمه وجود دارد. به دیگر سخن به هر میزان که جامعه‌ای تکامل یافته و از لحاظ عناصر وحدت‌آفرین غنی باشد نظام حقوقی حاکم بر آن، که در واقعیت‌ها و ضرورت‌های اجتماعی آن جامعه ریشه دارد نیز متکامل و پیشرفته خواهد بود.

۳. این تفاوت‌ها و اختلاف درجات که در گذشته بسیار فاحش می‌نمود به‌تدریج در حال کاهش است. سنتز این فرایند در قالب ایده «جهانی شدن حقوق» تجلی یافته است، ایده‌ای که البته بخشی از آن و به‌ویژه در مورد حقوق فنّاوری واقعیت دارد.

4. Picker. Colin B., "A view from 40000 feet: International Law and the Invisible hand of Technology", Cardoza Law Review, 2001, Vol. 23:1., p.151.

۵. سیدقاسم زمانی، «تأثیر فنّاوری بر توسعه مرزهای حقوق بین‌الملل»، در *حقوق و فنّاوری، مجموعه مقالات اهدایی به مرحوم دکتر امیر صادقی نشاط* (تهران: انتشارات داد و دانش، ۱۴۰۴)، صص. ۴۶۰-۴۷۴.

مصنوعی نتیجه تأثیر فنّاوری رایانه‌ای بر جامعه ملی و بین‌المللی است که کم‌وبیش اغلب حوزه‌های روابط اجتماعی و تمام شاخه‌های حقوق بین‌الملل را تحت تأثیر خود قرار داده است.[۶] قطعنامه مجمع عمومی سازمان ملل متحد که در ۲۱ مارس ۲۰۲۴ با کنسانسوس تحت عنوان استفاده از فرصت‌های سیستم‌های هوش مصنوعی ایمن، مطمئن و قابل اعتماد برای توسعه پایدار به تصویب رسید و قانون هوش مصنوعی اتحادیه اروپا که در ۱۳ ژوئن ۲۰۲۴ در ۱۱۳ ماده به تصویب رسید، حکایت از چالش‌هایی دارند که نظام حقوق بین‌الملل در سطح جهانی، منطقه‌ای و ملی به لحاظ توسعه هوش مصنوعی با آن مواجه است.

به نظر می‌رسد که تأثیر هوش مصنوعی بر حقوق بین‌الملل بشر به‌مراتب بیش از سایر حوزه‌ها باشد. علت این امر به موضوع و هدف حقوق بین‌الملل بشر بازمی‌گردد. موضوع حقوق بین‌الملل بشر شناسایی حق‌ها یا امتیازاتی است که هر فرد به صرف انسان بودن از آن برخوردار است و هدف این قاعده تضمین احترام به حق‌های بشری تمام یا بخشی از ابنای بشر و تحقق این حق‌ها در هر مکان و هر زمان است.

هوش مصنوعی برای حقوق بین‌الملل بشر، هم فرصت‌های بی‌بدیلی را به ارمغان آورده و هم آن را با چالش‌هایی سهمگین مواجه کرده است. «دیالکتیک بیم و امید» و یا «تقابل فرصت‌ها و مخاطرات» توصیف روابطی است که میان هوش مصنوعی و حقوق بشر پدیدار گشته است. سیستم‌های هوش مصنوعی فرصت‌های عظیمی را برای جامعه، محیط‌زیست، اقتصاد و گروه‌های مختلف یا افراد فراهم کرده‌اند.

بر اساس گزارش کمیته مشورتی شورای حقوق بشر در سال ۲۰۲۱ در مورد مشارکت در حمایت و ارتقای حقوق بشر[۷]، هوش مصنوعی پیشرفت‌هایی مانند افزایش «ظرفیت کاربران برای برقراری ارتباط و به اشتراک‌گذاری ایده‌ها در سطح جهانی» و همچنین «توانمندسازی افراد و گروه‌ها در دنیای فیزیکی از طریق ابزارهای جدید مانند اتوماسیون، تجزیه و تحلیل پیش‌بینی‌کننده و رباتیک» را برجسته می‌کند و باعث مؤثرتر و ارزان‌تر شدن خدمات عمومی، ایمن‌سازی فضای دیجیتال برای جامعه مدنی، امکان حمایت بهتر و ترویج و حمایت مؤثرتر از

---

۶. این حقیقت که قرن بیست و یکم، قرن حقوق بشر و اینترنت نام گرفته گویای تعاملی است که میان این دو وجود دارد و مبیّن نقش و اهمیتی است که حقوق بشر و اینترنت در آغاز هزاره سوم میلادی در حیات اجتماعی جامعه بشری دارند. برای مطالعه بیشتر نک: هیک. استیون، ادوارد. اف هلپین و اریک هوسکینز، *حقوق بشر و اینترنت*، ترجمه سیدقاسم زمانی و مهناز بهراملو، چاپ دوم (تهران: انتشارات خرسندی، ۱۳۹۲).

7. AI Advisory Body, ‘Interim Report: Governing AI for Humanity’ (December 2023) https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/ai_advisory_body_interim_report.pdf. accessed 6 January 2024.

حقوق بشر، توانمندسازی گروه‌های قربانی و افزایش دسترسی به آموزش و مراقبت‌های بهداشتی می‌گردد.

با این حال وفق این گزارش نگرانی‌هایی وجود دارد مبنی بر اینکه گسترش هوش مصنوعی ممکن است آسیب‌های جبران‌ناپذیری ایجاد کرده و به‌طور جدی بهره‌مندی از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی، کارکرد دموکراسی و احترام به حکومت قانون را تهدید کند. این نگرانی‌ها به‌ویژه شامل احترام به کرامت انسانی و رعایت ممنوعیت تبعیض می‌شوند و در نتیجه، بر حقوق اساسی بشر مانند حق آزادی بیان، حریم خصوصی و دسترسی به عدالت تأثیر می‌گذارند. برای مثال داده‌سازی که منجر به از دست دادن حریم خصوصی و نیاز به محافظت از داده‌های شخصی می‌شود، امنیت سایبری در معرض خطر قرار می‌گیرد، کیفیت و اَصالت اطلاعات با تردید مواجه می‌شوند، افراط‌گرایی، تفکیک و تبعیض اشاعه می‌گردد، ناتوانی و نابرابری تشدید شده، نظارت گسترده و مقررات‌گذاری بیش از حد اینترنت گریزناپذیر شده و خشونت سایبری گسترش می‌یابد. در حالی که هر یک از این مسائل به‌خودی‌خود نشان‌دهنده یک نگرانی واقعی و جدی است، مشکلات خاص ممکن است بیشتر از سایرین مربوط به کاربرد فنّاوری‌های هوش مصنوعی به نظر برسد. بدون شک، وقتی صحبت از سوءاستفاده از هوش مصنوعی خلّاق به میان می‌آید، تهدیدهای ناشی از تقلب‌های دیجیتالی (تقلب‌های ماهرانه یا دیپ فیک)، افراط‌گرایی و تبعیض، ناتوانی، نابرابری و خشونت سایبری در مرکز توجه قرار دارند. همچنین چالش‌های قابل توجهی ناشی از کاربرد هوش مصنوعی وجود دارد ـ مانند موارد مربوط به بازار کار و حق اشتغال ـ که نباید مغفول واقع شود.

در حالی که قرار نیست استانداردهای حقوق بشر تمام معضلات مربوط به استفاده اخلاقی از هوش مصنوعی را حل کند؛ اما این مورد باقی می‌ماند که آن‌ها باید بحث در مورد چالش‌های ناشی از هوش مصنوعی را اطلاع‌رسانی و هدایت کنند تا اطمینان حاصل شود که دنیای دیجیتال و مشبّک (شبکه‌ای) به کرامت انسانی افراد احترام می‌گذارد و به انسان‌ها اجازه رشد می‌دهد. تردیدی نیست که آینده بشریت عمیقاً تحت تأثیر فنّاوری‌های هوش مصنوعی و توانایی انسان‌ها در مقابله با آن‌ها قرار خواهد گرفت.

کتاب «هوش مصنوعی و حقوق بین‌الملل بشر: استانداردهای متحول برای جهان متغیر»، ویراسته اساتید دانشگاه کوپرنیک لهستان آقای میخائیل بالسرزاک و خانم جولیا کاپلانسکا ـ پرِگوفسکا است که در سال ۲۰۲۴ توسط انتشارات معتبر ادوارد اِلگِر به زیور چاپ آراسته شده است. این کتاب حاوی هفده مقاله به قلم اساتید و پژوهشگران شاخه‌های مختلف حقوق است که البته به‌اندازه کافی با ابعاد فنی هوش مصنوعی و مسائل آن آشنایی داشته‌اند.

در بخش اول این کتاب ابتدا در قالب سه فصل به سازمان ملل متحد و رویکردهای آن به فنّاوری‌های هوش مصنوعی در زمینه حقوق بشر، استانداردها و فعالیت‌های شورای اروپا در خصوص هوش مصنوعی و چشم‌انداز هوش مصنوعی در اتحادیه اروپا پرداخته شده است. بخش دوم و اصلی کتاب حاوی چهارده مقاله به هوش مصنوعی و حقوق بشر از زوایای مختلف اختصاص دارد.

ترجمه اولیه کتاب از زبان انگلیسی به زبان فارسی توسط دانشجویان ورودی ۱۴۰۳ مقطع کارشناسی‌ارشد حقوق بین‌الملل دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبائی در قالب واحد درسی «نظام بین‌المللی حقوق بشر» صورت پذیرفته و توسط بنده مورد بازبینی، تطبیق و ویرایش قرار گرفته است. به سامان رسیدن این حرکت جمعیِ دشوار و خطیر، که البته سعۀ صدری وفیر و صبری جزیل می‌طلبید، باید به فال نیک گرفته شود و امیدوار بود تا سنگ‌بنایی برای انجام فعالیت‌های علمی مشترکِ بیشتر و مهم‌تر در آینده باشد.

از دانشجویان عزیزم آقایان و خانم‌ها هاجر عسکرانی، امیربهادر میربلوچ، نیلوفر طُل، پارمیس دینی، عظیمه روخنده، علیرضا زحمتکش، فرزانه حقیقی، حانیه عبدالمالکی، ارشیا مرادی، مهدی قاسمی، حمیدرضا فرج‌خواه، مبینا مظاهری، فرشته غلامی، سها همتی، مهدی صادقی، کیانا مرادی، امیررضا اثنی عشری، ستاره مرادی، سمیرا معروف، نگین نیک افرید، مریم نقدی، فاطمه عبدالله‌زاده و ساحل بلارک در همراهی و به سرانجام رساندن این اقدام مهم بسیار سپاسگزارم. مسؤولیت هماهنگی دانشجویان بر عهده آقای مهدی صادقی بوده که از ایشان بابت این کار تشکر می‌شود. نمونه‌خوانی نهایی کتاب نیز توسط دانشجوی عزیزم سرکار خانم سمیرا معروف صورت پذیرفته است. خانم سمیرا معروف شایسته تقدیری مضاعف و سپاسی ویژه است.

ضمن تشکر و سپاس از همه این عزیزان، امیدوارم توانسته باشیم گامی هرچند کوچک اما اثرگذار، در سوق دادن مسؤولان و متولیان کشور جهت مقررات‌گذاری به‌منظور حکمرانی مطلوب استفاده از هوش مصنوعی در کشور برداشته و به‌نوبۀ خویش در غنی‌سازی ادبیات حقوقی کشور در حوزه بیکران حقوق بین‌الملل فنّاوری‌های نوین سهیم باشیم.

فرصت را مغتنم شمرده از ریاست پژوهشکده حقوقی شهر دانش جناب آقای دکتر وحید اشتیاق در حمایت از چاپ و انتشار این اثر، و از همکاران عزیزم سرکار خانم‌ها سودابه رسولی و زهرا کریمی به علت به سامان رساندن کتاب سپاسگزاری می‌نمایم.

سیدقاسم زمانی

مهر ماه ۱۴۰۴

دیباچه

جهان با سرعتی در حال تغییر است که در طول دهه‌ها و حتی قرن‌ها چنین امری بی‌سابقه می‌نماید. اینک فنّاوری‌های جدید مبتنی بر هوش مصنوعی، موهوم و دور از ما نیستند، بلکه به منازل و محل کار ما وارد شده و بخشی از فعالیت‌های روزمره ما را تشکیل می‌دهند. وسایل و برنامه‌های مبتنی بر هوش مصنوعی، زندگی ما را آسان‌تر، راحت‌تر و باکیفیت‌تر ساخته‌اند. هوش مصنوعی به ما کمک کرده تا سلامت خود را بهبود بخشیم، به‌طور مؤثر حرکت کنیم، آگاه بمانیم، یادگیری را افزایش دهیم، در زمان صرفه‌جویی کنیم و شغل پیدا کنیم. به‌طور خلاصه، هوش مصنوعی به‌طور چشمگیری به رفاه انسان و شکوفایی ظرفیت‌های ما کمک می‌کند.

اما در شکل فعلی خویش، هوش مصنوعی چالش‌های اجتماعی بسیاری را برای ما دامن زده و عیان ساخته است. عجیب است ولی متأسفانه واقعیت دارد که حدود یک‌سوم جمعیت جهان هنوز به اینترنت مناسب دسترسی ندارند. از سوی دیگر، صنعت هوش مصنوعی بسیار متمرکز است و تنها چند شرکت معدود سهم عمده‌ای از این بخش را به خود اختصاص داده، قدرت رایانه‌ای را جمع کرده و تنوع بازار هوش مصنوعی را محدود ساخته‌اند.

طبق گزارش دانشگاه استنفورد در سال ۲۰۲۴، کل سرمایه‌گذاری خصوصی در سراسر جهان در سال ۲۰۲۳ حدود ۹۶ میلیارد دلار تخمین زده می‌شود که هفتاد درصد آن سرمایه‌گذاری‌ها توسط ایالات متحد آمریکا است که تقریباً هشت برابر بیشتر از مبلغ سرمایه‌گذاری‌شده در کشور بعدی یعنی چین و حدود هجده برابرِ مبلغ سرمایه‌گذاری‌شده در بریتانیا بوده است. این بدان معناست که بیش از هشتاد درصد از کل سرمایه‌گذاری جهانی در هوش مصنوعی تنها در سه کشور متمرکز شده است، در حالی که توزیع آن بین سه کشور برتر نیز به‌شدت نامتوازن است.[1] تیم‌هایی که فنّاوری هوش مصنوعی را توسعه می‌دهند، آن‌طور که باید جامع و فراگیر نیستند ـ و مجموعه داده‌هایی که استفاده می‌کنند نیز این‌طور نیست.

این امر تنها می‌تواند به نابرابری بیشتر در نتایج ـ از جمله تبعیض جنسیتی و نژادی ـ در سطوح پایین‌تر منجر شود. سیستم‌های هوش مصنوعی، به‌رغم فرصت‌های غیرقابل انکاری که ارائه می‌دهند، نگرانی‌های اخلاقی عمیقی را به‌جهت توان خویش برای انعکاس و تداوم

1. See https:// aiindex.stanford .edu/ wp -content/ uploads/ 2024/ 04/ HAI _2024 _AI -Index - Report.pdf

برنامه‌های جانب‌دارانه و سلیقه‌ای ایجاد می‌کنند. فقدان تنوع نه‌تنها در تیم‌ها، بلکه در داده‌های مورد استفاده و الگوریتم‌ها نیز مشهود است، امری که مستقیماً منجر به نمایندگی ضعیف جوامع اقلیت می‌شود. تیم‌های هوش مصنوعی غیرمتنوع، مجموعه داده‌های غیرشاخص و الگوریتم‌های مبهم و جانب‌دارانه می‌توانند مضر و مخرب باشند، به‌ویژه برای افراد آسیب‌پذیر مانند کودکان و جوانان، زنان، اقلیت‌ها، افراد دارای معلولیت، مخالفان و مدافعان حقوق بشر یا شرکت‌ها و دموکراسی‌ها. برای پرداختن به این چالش‌ها و جلوگیری از ایجاد آسیب بیشتر به گروه‌هایِ در حاشیه قرار گرفته، ایجاد تغییر در مدیریت هوش مصنوعی با اولویت دادن به استانداردهای اخلاقی بسیار مهم است. این شامل تنوع‌بخشی به تیم‌های سازنده این فنّاوری‌ها، اطمینان از شفاف بودن الگوریتم‌ها و داده‌ها و مبتنی بودن آن‌ها بر معیارهای فراگیر و همچنین اجرای مکانیسم‌های کنترلی قوی برای نظارت و کاهش نتایج تبعیض‌آمیز است.

در پاسخ به این خطرات، دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی رسیدگی جدی‌تر به مسائل حقوق بشر ناشی از فنّاوری‌های هوش مصنوعی را آغاز کرده‌اند. یونسکو، به‌موجب «فراخوان جهانی علیه نژادپرستی» که توسط هیأت اجرایی یونسکو در سال ۲۰۲۰ صادر شد، نقشه راهی علیه نژادپرستی و تبعیض، یک چهارچوب استراتژیک و عملیاتی برای هدایت اقدامات یونسکو جهت ایجاد ذهنیت‌های فراگیر و حمایت‌های نهادین، تدوین کرد.

به‌موازات آن، توصیه‌نامه یونسکو در مورد اخلاق هوش مصنوعی که یکی از بنیان‌های نقشه راه است، در سال ۲۰۲۱ توسط ۱۹۳ کشور تصویب شد که متعهد به اجرای سازِکارهایی شدند که بازیگران هوش مصنوعی را ملزم به شناسایی، افشا و مبارزه با هرگونه کلیشه‌سازی و نتایج تبعیض‌آمیز در سیستم‌ها و داده‌های هوش مصنوعی می‌کند. این توصیه‌نامه، حقوق بشر، کرامت انسانی و پایداری محیط‌زیست را ترویج و محافظت می‌کند و ارزش‌ها و اصول اخلاقی را در رابطه با مدیریت داده‌ها، رفاه، سلامت، جنسیت، آموزش و پژوهش و سایر حوزه‌های سیاست‌گذاری مرتبط با مدیریت هوش مصنوعی، به برنامه‌های سیاستی تبدیل می‌کند.

ما به دولت‌های توانمندی نیاز داریم که از نظر نهادها، قوانین و تخصص، تجهیز شده تا توسعه مسؤولانه هوش مصنوعی را شکل دهند و از حکومت قانون در فضای آنلاین محافظت کنند. همچنین باید اطمینان حاصل کنیم که توسعه‌دهندگان دولتی و خصوصی در قبال اولویت دادن به حقوق بشر و آزادی‌های اساسی پاسخگو هستند. از زمان شروع کارمان، شاهد پیشرفت‌های چشمگیری در پیشبرد حکمرانی و مدیریت هوش مصنوعی در سراسر جهان بوده‌ایم؛ اما هوش مصنوعی هیچ مرزی نمی‌شناسد و این امر بسیار مهم است که اطمینان حاصل شود که دستورالعمل‌های این صنعت، انعطاف‌پذیر، قابل تعامل و مبتنی بر استانداردهای شناخته‌شده جهانی هستند. به همین دلیل است که بحث پیرامون حکمرانی هوش مصنوعی

باید شامل همه ذی‌نفعان، از بخش خصوصی و دولت‌ها گرفته تا جامعه مدنی و دانشگاه‌ها باشد. این موضوع صرفاً به تنظیم فنّاوری محدود نمی‌شود، بلکه یک گفتمان اجتماعی است.

این کتاب به بررسی پرسش‌های حیاتی در مورد جایگاه پاسخگویی و مسؤولیت‌پذیری در قبال نقض حقوق بشر مرتبط با هوش مصنوعی می‌پردازد، پرسش‌هایی که یونسکو نیز به‌طور فعال برای پاسخ به آن‌ها تلاش می‌کند. من از ارج نهادن نویسندگان بر کار یونسکو در این زمینه سپاسگزارم و امیدوارم یافته‌های این اثر به تشویق مدیریت هوش مصنوعی که به فنّاوری اجازه شکوفایی می‌دهد و در عین حال اطمینان حاصل می‌کند که سیستم‌های هوش مصنوعی نتایج منصفانه، پایدار و فراگیر ارائه می‌دهند، مساعدت نماید.

گابریئلا راموس

معاون دبیرکل یونسکو در علوم اجتماعی و انسانی

مقدمه:
هوش مصنوعی و حقوق بین‌الملل بشر

Michal Balcerzak & Julia Kapelanska-Pregowska

ترجمه: هاجر عسکرانی

در سال‌های اخیر، علاقه به فنّاوری‌های هوش مصنوعی و پیامدهای آن در تمام حوزه‌های زندگی بشر افزایش چشمگیری یافته است. این موضوع، همچنین به حوزه مقررات حقوقی و چالش‌های ناشی از کاربرد هوش مصنوعی برای حقوق و آزادی‌های انسان مربوط می‌شود. تردیدی نیست که آینده بشر عمیقاً تحت تأثیر فنّاوری‌های هوش مصنوعی و توانایی انسان‌ها در سازگاری با آن‌ها قرار خواهد گرفت.

ما به‌عنوان محققان و اساتیدی که در این حوزه‌ها فعالیت می‌کنیم، به‌طور ویژه به زمینه‌ها و موقعیت‌های خاصی که ممکن است هوش مصنوعی بر حقوق و آزادی‌های بشر تأثیر بگذارد، همچنین به پاسخ‌های ارائه‌شده توسط سازمان‌های بین‌المللی به تهدیدها و چالش‌های ایجادشده برای حقوق بشر در اثر توسعه و کاربرد فنّاوری‌های هوش مصنوعی، علاقه‌مند هستیم.

ایده این کتاب در قالب یک پروژه تحقیقاتی با عنوان «آزادی امنیت؟ مسائل حقوقی و اخلاقی فنّاوری‌های دیجیتال جدید ـ چشم‌انداز حقوق بین‌الملل بشر و سیاست‌های امنیتی» که در دانشگاه نیکولاس کوپرنیک در تورون، لهستان در سال ۲۰۲۰ آغاز شد، شکل گرفت. در حالی که این پروژه در ابتدا دامنه محدودی داشت، بعدها از طریق همکاری با محققان مؤسسات آکادمیک مختلف اروپایی و غیراروپایی گسترش یافت. ایده اصلی بدون تغییر باقی ماند: یعنی بررسی اینکه سازمان‌های بین‌المللی چگونه به مشکلات حقوق بشری برخاسته از فنّاوری‌های هوش مصنوعی، به‌صورت واقعی یا بالقوه، پرداخته‌اند؛ در همان حال، ما به ضرورت تکمیل این تحقیق با مطالعات موردی خاصی که در آن کاربرد هوش مصنوعی دغدغه‌های حقوق بشری ایجاد می‌کند، پی بردیم. ما بر آن بودیم تا با مرور نظری و بررسی ابتکارات تنظیم استاندارد در سازمان ملل متحد،

شورای اروپا و اتحادیه اروپا را با رویکردی عملی و تحلیلِ مشکلات حقوق بشری خاص ترکیب کنیم.

دلیل دیگری که توجه ما را به ابتکارات سازمان‌های بین‌المللی در حوزه هوش مصنوعی و حقوق بشر جلب نمود، این مشاهده بود که ذی‌نفعان درگیر، با وجود حسن‌نیت باید این فعالیت‌ها را هماهنگ‌تر کنند. مطالعات، گزارش‌ها، نوآوری‌های تنظیم استاندارد و کارگروه‌های متعددی به‌ویژه بین سال‌های ۲۰۱۸ و ۲۰۲۴ تولید یا تأسیس شده‌اند تا با چالش‌های حقوق بشر ناشی از فنّاوری‌های هوش مصنوعی مقابله کنند. اینکه آیا این فعالیت‌ها به پاسخ‌های هماهنگ، یکپارچه و کارآمد منجر شده‌اند یا خیر دور از نظر می‌باشد. ما بنا داشتیم نتایج تحقیقات خود در مورد تنظیم استاندارد ذکرشده در بالا و سایر فعالیت‌ها را در کنار هم قرار داده تا آمادگی حقوق بین‌الملل بشر برای مقابله با چالش‌های ناشی از جهانِ تحت تأثیر فنّاوری‌های هوش مصنوعی را بسنجیم. در اینجاست که ارزش افزوده این کتاب نمایان می‌شود: بررسی جدیدترین تحولات در دستور کار سازمان‌های بین‌المللی که با راهکارهای تنظیم استاندارد و پاسخ به چالش‌های هوش مصنوعی سروکار دارند.

دلیل ارائه «یک کتاب دیگر» در زمینه حقوق بشر و هوش مصنوعی نیز این است که از یک‌سو، فنّاوری‌های هوش مصنوعی آن‌چنان با سرعتی چشمگیر در حال توسعه و تغییر هستند که پیش‌بینی آن، سه یا پنج سال پیش دشوار می‌نمود. در حالی که برخی از انتشارات در این حوزه، اهمیت خود را از دست داده‌اند، برخی دیگر چنین نبوده‌اند. علاوه بر این، فعالیت سازمان‌های بین‌المللی در این حوزه که در کتاب حاضر مورد بحث قرار گرفته‌اند، بسیار جدید بوده و عمدتاً شش سال گذشته را نیز پوشش می‌دهند. (۲۰۱۹-۲۰۲۴)

در رابطه با دامنه و ساختار کتاب، بخش اول، شامل سه فصل است که بر تحولات در سه سازمان بین‌المللی فوق (سازمان ملل متحد، اتحادیه اروپا و شورای اروپا) تمرکز دارد. به نظر می‌رسد منطقی باشد که با سازمان ملل متحد و رویکردهای آن به فنّاوری‌های هوش مصنوعی در زمینه حقوق بشر شروع کرد. جایگاه برجسته این موضوعات در دستور کار سازمان ملل، همان‌طور که در بیانیه کمیسر عالی حقوق بشر سازمان ملل، آقای ولکر ترک، در یک رویداد جانبی رده بالا در جریان پنجاه و سومین